



Зупинення досудового розслідування з підстав, передбачених п. 2 ч. 1 ст. 280 Кримінального процесуального кодексу України

Богдан РОМАНЮК,
доцент Національного транспортного університету,
кандидат юридичних наук, заслужений юрист
України



8

Стаття присвячена дослідженню інституту зупинення досудового провадження за новим КПК України. Проаналізовано норми кримінального процесуального законодавства щодо підстав, умов і процесуального порядку зупинення досудового провадження та інших взаємопов'язаних з ними норм законодавства. Виявлено деякі недосконалості нормативного регулювання суспільних відносин, що виникають на практиці при реалізації інституту зупинення досудового розслідування, які стосуються ситуацій, пов'язаних з розшуком осіб, котрим, з різних причин, не було вручено повідомлення про підозру. Автор звертає увагу на деякі позитивні моменти дії у цих ситуаціях норм КПК України 1960 року.

Внесено відповідні пропозиції з удосконалення чинного законодавства, пов'язаного із зупиненням досудового розслідування.

Ключові слова: підозрюваний, зупинення, відновлення, підстави, досудове розслідування.

Стаття посвячена исследованию института приостановления досудебного производства по новому УПК Украины. Проанализированы нормы уголовного процессуального законодательства относительно оснований, условий и процессуального порядка приостановления досудебного производства и других взаимосвязанных с ними норм законодательства. Выявлены некоторые недостатки нормативного регулирования общественных отношений, возникающих на практике при реализации института приостановления предварительного расследования, касающиеся ситуаций, связанных с розыском лиц, которым, по разным причинам, не было вручено уведомление о подозрении. Автор обращает внимание на некоторые позитивные моменты действия в этих ситуациях норм УПК 1960 года.

Внесены соответствующие предложения по усовершенствованию действующего законодательства, связанного с приостановлением досудебного расследования.

Ключевые слова: подозреваемый, приостановление, возобновление, основания, досудебное расследование.

На стадії досудового провадження одним із основних завдань кримінального судочинства є забезпечення швидкого розслідування обставин злочину. Але на цьому шляху іноді виникають ситуації, через які органи досудового розслідування не завжди можуть безперервно і своєчасно проводити необхідні слідчі дії та приймати відповідні рішення для швидкого завершення досудового провадження. У зв'язку з цим у кримінальному процесі існує інститут зупинення досудового розслідування до моменту усунення відповідних перешкод у його провадженні.

Однією з підстав для зупинення розслідування за новим Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК) 2012 року є переховування підозрюваного від органів слідства з метою ухилення від кримінальної відповідальності та неможливість встановити його місцезнаходження (п. 2 ч. 1 ст. 280 КПК).

На жаль, нове процесуальне законодавство не лише не удосконалило цей інститут кримінального процесу, а й децю ускладнило його практичну реалізацію порівняно з КПК 1960 року. Нині підозрюваною визнається особа, котрій вручено повідомлення про підозру. Але відсутня законодавча процесуальна форма, як діяти суб'єкту розслідування, якщо особа

не з'явилася за викликом для вручення повідомлення про підозру й місцезнаходження її невідоме. Адже, за нині чинним законом, розшук (ст. 281 КПК) може бути оголошений тільки щодо підозрюваного. Немає відповіді й на інші питання, пов'язані з розшуком особи, місцезнаходження котрої невідоме.

Питанням інституту зупинення кримінального провадження присвячено чимало праць таких вітчизняних та зарубіжних науковців, як В. Биков, Л. Богословська, П. Елькінд, М. Єгорова, Е. Закірова, А. Кочетова, Г. Кожевников, І. Кривонос, А. Ларін, В. Ломовський, І. Малютін, В. Навроцька, Є. Наливайко, М. Строгович, О. Татаров та ін. Однак досі не вироблено усталеного підходу до вирішення як теоретичних, так і практичних питань зупинення досудового провадження у зв'язку з відсутністю підозрюваного, які ще більше загострилися з прийняттям нового процесуального законодавства.

Метою дослідження є аналіз наукових праць, законодавчих актів і новел чинного кримінального процесуального законодавства, а також слідчої практики стосовно певних спірних та проблемних аспектів зупинення досудового провадження через відсутність особи, визнаної підозрюваною



(або щодо котрої зібрано досить доказів для цього), на стадії досудового розслідування для внесення авторських пропозицій з можливого розв'язання зазначених вище проблем.

У КПК 1961 року, який діяв в Україні до прийняття 2012-го нового кримінального процесуального законодавства, підставою для зупинення досудового провадження також був факт відсутності (п. 1 ст. 206) обвинуваченого (нині – підозрюваний). Проте законодавець на стадії досудового розслідування до обвинувачених осіб зараховував уже тих суб'єктів кримінального провадження, стосовно котрих слідчим винесено постанову про притягнення їх як обвинувачених (ст. ст. 131, 133, 138 КПК). Отже, зупинення досудового провадження відбувалося незалежно від того, чи фактично пред'явлено обвинуваченому саму постанову про притягнення особи як обвинуваченої чи ні.

У ч. 1 ст. 42 нового КПК сказано: підозрюваною є особа, якій у порядку, передбаченому ст. ст. 276–279, повідомлено про підозру. Таке повідомлення має бути письмовим і вручається слідчим або прокурором (ст. ст. 277–278 КПК). Тому ст. 280 КПК вимагає: досудове розслідування може бути зупинено тільки після такого повідомлення особі про підозру. А як має відбуватися ця процесуальна дія? Відповідно до вимог ч. 1 ст. 278 КПК України письмове повідомлення вручається у день його складення, а у разі неможливості в спосіб, передбачений КПК для вручення повідомлень, тобто шляхом виклику або приводу.

Повідомлення у кримінальному провадженні, зазначено в ч. 3 ст. 111 глави 6 КПК України, здійснюється в порядку, передбаченому главою 11 КПК України, за винятком положень щодо змісту повідомлення та наслідків неприбуття особи. Відповідно до частин 1–7 ст. 135 КПК особа викликається до слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду шляхом вручення повістки про виклик, надсилання її поштою, електронною поштою чи факсимільним зв'язком, здійснення виклику по телефону або телеграмою. У разі тимчасової відсутності особи за місцем проживання повістка вручається під розписку дорослому члену її сім'ї чи іншій особі, котра з нею проживає, житлово-експлуатаційній організації за місцем проживання особи або адміністрації за місцем її роботи. Законодавець вказує (ст. 136 глави 11 КПК), що таке опосередковане вручення виклику повинно бути належним чином підтверджене особою, яка отримала повістку про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом. Для цього потрібні: підпис особи про отримання повістки, в тому числі на поштовому повідомленні; відеозапис вручення їй повістки; будь-які інші дані, які підтверджують факт вручення особі повістки про виклик або ознайомлення з її змістом. Якщо особа попередньо повідомила слідчого, прокурора, слідчого суддю, суд про адресу своєї електронної пошти, надіслана на таку адресу повістка про виклик вважається отриманою у разі підтвердження її отримання особою відповідним листом електронної пошти.

Як бути, якщо особа з тих чи інших причин не отримала відповідного документа про виклик або у слідства немає належного підтвердження про такий факт? Це може бути пов'язано з декількома ситуаціями. Перша. Особа, котра отримала виклик поштою чи через інший вид зв'язку, знищила його та сліди отримання. Друга. Всі намагання вручити особисто повістку про виклик такій особі не увінчалися успіхом. Особа категорично відмовилася отримувати повістку чи знайомитися з її змістом, яку доставили у визначений законом спосіб, а будь-які кіно-, відео-, фотоматеріали про намагання такого вручення чи ознайомлення з її змістом, відсутні. Після цього особа зникла з місця проживання чи тимчасового перебування. Третя. Особа раніше допитувалася як свідок у справі, а на момент підготовки повідомлення про підозру виїхала з постійного місця перебування (на заробітки, лікування, у довгострокове відрядження за кордон тощо), а фактичні дані про переховування чи умисне ухилення від кримінальної відповідальності відсутні. На аналогічні причини можливої відсутності особи – такого учасника кримінального провадження уже звертали увагу деякі автори [2, 5].

Отже, в усіх наведених випадках особа не є підозрюваною, оскільки виклик не відбувся і її не повідомлено про

підозру. Звідси випливає: навіть, якщо для особи підготовлено повідомлення про підозру, усі можливі слідчі дії без її участі виконано, зупинити провадження не можна – формально немає підозрюваної особи. Таку особу також не можна оголосити в розшук, а відтак і проводити оперативно-розшукові заходи, попри те, що вона навіть умисно переховується від органів розслідування. У ч. 1 ст. 281 КПК сказано, що розшук оголошується тільки стосовно підозрюваного.

За таких обставин виникає ще одна проблема. Як бути із застосуванням строків давності для вирішення питання про звільнення від кримінальної відповідальності такої особи? У законі (ч. 2 ст. 49 Кримінального кодексу України) зазначено: перебіг давності зупиняється, якщо особа, «...що вчинила злочин, ухилилась від слідства...». Якщо виходити з формальностей нині чинної редакції КПК, то такій особі, «що вчинила злочин», має бути вручено повідомлення про підозру, а процес такого вручення, як уже зазначено, не відбувся. У такому разі процесуальні терміни спливатимуть на користь цієї особи, бо наблизатимуть звільнення від кримінальної відповідальності. Ще швидше ці терміни спливатимуть у випадках, коли злочин було виявлено із запізненням і до початку досудового провадження уже минув значний проміжок часу.

Такі законодавчі форми регуляції правовідносин інституту зупинення досудового провадження є неприйнятними тому, що в кожному випадку ухилення підозрюваного в той чи інший спосіб від кримінальної відповідальності призведе до порушення прав та інтересів потерпілого.

Новий КПК звузив і обставини, за яких можна зупинити досудове розслідування. У зазначеному нами п. 2 ч. 1 ст. 280 КПК підкреслено: таке рішення можна прийняти тільки тоді, коли відсутність підозрюваного пов'язана з тим, що він переховується від органів слідства з метою ухилення від кримінальної відповідальності. Відсутність підозрюваного ще не є фактом переховування від органів слідства з метою ухилення від кримінальної відповідальності. Для того, аби це довести, у більшості випадків необхідно спочатку встановити місцезнаходження особи, а відтак дослідити шляхи та способи її переховування, допитати самого підозрюваного тощо. Більше того, встановлення причин відсутності обов'язкове в будь-якому разі, адже йдеться про обрахування строків давності для звільнення особи від кримінальної відповідальності. Якщо це неможливо довести без встановлення місцезнаходження підозрюваного, то як мають діяти правоохоронні органи? Не зупиняти кримінального провадження? Що мають робити слідчі органи, коли особі вручено повідомлення про підозру, але вона виїхала з постійного місця перебування, не збираючись переховуватися чи ухилитися від кримінальної відповідальності? Порушення підозрюваним зобов'язання відповідно до обраного йому запобіжного заходу – це окреме питання. На всі зазначені вище запитання була відповідь у п. 1 ч. 1 ст. 206 КПК 1960 року. Там ішлося про зупинення кримінального провадження, коли місцезнаходження обвинуваченого невідоме взагалі.

Але на цьому питанні до нового КПК не закінчуються. Якщо взяти до уваги зміст чинної норми ч. 1 ст. 281 КПК, то ми побачимо, що такого підозрюваного можна оголосити в розшук. Тут уже немає таких умов для розшуку, як переховування від органів слідства з метою ухилення від кримінальної відповідальності, а сказано, що такий захід вживається, коли «...під час досудового розслідування місцезнаходження підозрюваного невідоме». Важко зрозуміти таку логіку законотворення і об'єктивно пояснити вказану суперечність у диспозиціях згаданих ст. ст. 280 і 281 КПК. Отже, якщо місцезнаходження підозрюваного не відоме, його можна оголосити в розшук, але неможливо зупинити кримінальне провадження. Зупинення розслідування у справі в такій ситуації неможливе навіть у разі довготривалого розшуку підозрюваного та відсутності можливостей проводити подальші слідчі дії, оскільки всі необхідні дії без участі підозрюваного вже повністю виконано в кримінальному провадженні. Виникає запитання: якщо в такій ситуації не можна зупинити кримінальне провадження, яке тягне за собою і зупинення плинину процесуального строку розслі-

дування (ч. 3 ст. 219 КПК), то як бути з процесуальними термінами розслідування, які нині обмежені (ст. 219 КПК): до шести місяців від дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину невеликої або середньої тяжкості; до дванадцяти місяців від дня повідомлення особі про підозру у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину? Надія на те, що встановлених законом строків досудового провадження буде досить, не завжди справджується в тих випадках, коли розшук особи триває надто довго (на практиці це не є великою рідкістю). Наприклад, розшукуваного знайдуть, але незадовго до завершення максимального терміну. За КПК 1960 року це питання можна було вирішувати, оскільки не було обмежень у строках розслідування у кримінальній справі, які у виняткових випадках могли продовжуватися (ч. 3 ст. 120 КПК) Генеральним прокурором або його заступниками для завершення розслідування.

При реформуванні кримінально-процесуального законодавства слід пам'ятати: воно є комплексним системним утворенням, котре базується на суспільному пізнанні та знаннях, накопичених у процесі його творення і практичного застосування. Тому основними показниками ефективності та якості нового кримінального судочинства мають бути його відповідність вимогам Основного Закону держави, правовим принципам, правосвідомості справедливості, спадковості тих положень, які відповідають передовим світовим стандартам і сприятимуть його розвитку та прогресу. Новизна задля новизни – безперспективна. Вона не має коріння розвитку, суспільного сприйняття і без досконалого моделювання та експериментування на практиці породжує проблеми у правозастосуванні. А ще неминуче негативно позначиться на стані охоронюваних прав і свобод громадян, суспільства та держави.

Небагато часу минуло від дня ухвалення нового кримінального процесуального законодавства, але ігнорування цих, начебто зрозумілих, принципів законотворення обернулося певними проблемами в процесі його практичної реалізації, у тому числі правових норм про зупинення кримінального провадження на стадії досудового розслідування.

На це не могли не відреагувати науковці. Зокрема, Є. Наливайко пише, що оголошення розшуку підозрюваного, «зупинення досудового розслідування повинне відбуватися не тільки після вручення повідомлення про підозру, але й у випадках умисного його переховування від слідства і після складання постанови повідомлення про підозру» [3]. З цієї пропозиції автора слід частково погодитися. Справді, зупинення досудового розслідування повинно відбуватися у разі умисного переховування особи, стосовно котрої зібрано достатньо доказів, аби підозрювати її у вчиненні злочину незалежно від того, чи вдалося вручити їй про це письмове повідомлення до того моменту, з якого вона зникла з постійного місця проживання.

Водночас ми не сприймаємо те, що вказане зупинення кримінального провадження на досудовому слідстві може бути здійснене лише в разі умисного переховування особи від органів слідства. Особу, стосовно котрої винесено повідомлення про підозру, а місце її знаходження невідоме (можливі причини наведено вище), ясна річ, також потрібно шукати, зупинивши розслідування для збереження перебігу строку давності притягнення до кримінальної відповідальності, а не зволікати й звільняти особу від відповідальності. Саме строками давності І. Кривонос пояснює свою пропозицію про необхідність законодавчого рішення про можливість зупиняти розслідування у кримінальному провадженні, коли місцезнаходження підозрюваного просто не відоме [2], але нічого не каже про ситуацію з особою, якій ще не вручено повідомлення про підозру.

Наведені проблеми мають комплексний характер і для їх розв'язання спершу необхідно розглянути статусний характер особи, стосовно котрої є докази для підозри її у вчиненні злочину. Погоджуючись з Л. Удаловою, що набуття такою «...

особою статусу підозрюваного має відбуватися з моменту складання слідчим ... письмового повідомлення про підозру» [4], слід обґрунтувати цю тезу. Законодавець сам визнав, що таке повідомлення складається (п. 3 ч. 1 ст. 276 КПК) за «наявності достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення». За таким умов воно є офіційним процесуальним актом, який посвідчує певний юридичний факт: відповідна особа стає підозрюваною у вчиненні кримінального правопорушення. Ця особа підозрюється у вчиненні злочину вже з того самого дня, яким датований цей акт. Тому законодавець зазначає (ч. 1 ст. 278 КПК), що згадане повідомлення має бути вручено в день його складання, оскільки з цього дня воно набирає законної сили. Тобто особа з цього дня, а не після вручення їй повідомлення чи допиту, *de jure* стає підозрюваною – учасником кримінального провадження в іншому статусі та з іншими процесуальними правами та обов'язками, ніж вона була до цього (свідком).

Одночасно законодавець, враховуючи реалії практики, пов'язані з неможливістю особи в певних випадках прибути до органу розслідування чи відсутністю її з інших причин, дозволяє вручити це повідомлення після виклику чи доставлення підозрюваної особи до органів розслідування. Вручення повідомлення засвідчує інший юридичний факт. З цього моменту особа має вважатися *de facto* підозрюваною, яку притягнуто до кримінальної відповідальності. Недарма ще 1999 року Конституційний суд України дав чітке роз'яснення статусу такої особи на цих двох етапах досудового провадження [1].

Якщо дотримуватися положення нового КПК, особа стає підозрюваною з моменту вручення повідомлення про підозру, отож, у разі невручення повідомлення про підозру воно втрачає юридичну силу. Але таке тлумачення з юридичної точки зору було б некоректним. Та коли сприйняти задум законодавця про те, що особа вважається підозрюваною з моменту вручення їй відповідного повідомлення, це дає змогу, після встановлення місця знаходження цієї особи та виклику (доставлення) до слідчого спочатку допитувати її без обмежень у часі (у законі не визначено термін вручення такій особі повідомлення) як свідка й вимагати правдивих показань навіть проти самої себе під загрозою кримінальної відповідальності за неправдиві показання, а відтак, коли таким чином будуть отримані необхідні слідству показання по суті підозри, виконати формальність – вручити саме повідомлення про підозру й перевести особу в інший процесуальний статус. Із цим також не можна погодитися.


На підставі викладеного вважаємо, що особа має здобувати статус підозрюваної не з дня оголошення повідомлення про підозру, а з моменту складання цього процесуального акта. Це сприятиме розв'язанню й інших викладених нами проблемних питань, які стосуються зупинення слідства та оголошення розшуку підозрюваного.

Тому пропонуємо:

1. Внести зміни до ч. 1 ст. 42 КПК України. Замість слів «якій у порядку, передбаченому статтями 276–279 цього кодексу, повідомлено про підозру» записати «щодо якої відповідно до вимог статей 276–277 цього кодексу складено повідомлення про підозру» і далі за текстом.

2. У ч. 1 ст. 280 КПК вилучити слова «після повідомлення особі про підозру».

3. Зі змісту тексту п. 2 ч. 1 ст. 280 КПК вилучити сполучник «і» та вставити сполучник «або».

4. Частина 1 ст. 281 КПК влади з наведеними змінами редакції п. 2 ч. 1 ст. 280 КПК. 

Список використаних джерел

1. Рішення Конституційного Суду України у справі № 1-15/99 за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положень частини третьої статті 80 Конституції України (справа про депутатську недоторканість) від 27 жовтня 1999 року № 9-рп/99 // Офіційний вісник України. – 1999. – № 44 (19.11.99). – С. 2193.

2. Кривонос І. С. Зупинення досудового розслідування у випадку, якщо підозрюваний переховується від органів слідства та суду, в контексті нового Кримінального процесуального кодексу України / Кривонос І. С. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vkhnivs/2012_58/58/14.pdf

3. Наливайко Є. Проблемні питання повідомлення особі про підозру та зупинення досудового розслідування / Є. Наливайко // Публічне право. – 2013. – № 1. – С. 379.

4. Удалова Л. Деякі проблемні питання правозастосування кримінального процесуального законодавства / Л. Удалова // Актуальні питання кримінального процесуального законодавства України : зб. мат. міжвузівської наукової конференції 26 квітня 2013 року м. Київ / Нац. акад. Прокуратури України. – К. : «Алерта», 2013. – С. 10.

5. Юркова Г. Зупинення досудового слідства та розшуку обвинуваченого у разі, коли його місце перебування невідоме / Г. Юркова // Вісник прокуратури України. – 2009. – № 6. – С. 86 – 90.

Termination of Pretrial Investigation on the Grounds Set Forth in Paragraph 2 of Part 1 of Article 280 of the Criminal Procedure Code of Ukraine

11

Bohdan ROMANIUK,
Associate Professor of
the National Transport University of
Ukraine,
Ph.D. in Law, Honoured Lawyer of
Ukraine

This article studies the institute of termination of the pretrial proceedings according to the new Criminal Procedure Code of Ukraine. The norms of the criminal procedural legislation on grounds, conditions and procedural order to terminate the pretrial proceedings and other provisions of the legislation, which are connected with them, are analyzed. Some drawbacks of normative regulation of public relations, arising in practice due to the implementation of the institute of termination of the pretrial investigation, that concern the situations connected with the detection of people who were not served the notice of suspicion are looked at. The author pays attention to some positive effects that the norms of the CPC of 1960 had in those situations.

Appropriate proposals for improving the current legislation connected with the termination of pretrial investigation are made.

Keywords: suspect, termination, recovery, grounds, pretrail investigation

At the stage of pretrial proceedings, one of the main objectives of the criminal justice system is to provide rapid investigation of the circumstances of an offence. But during this period, the organs of pretrial investigation cannot continuously carry out their investigative activities in a timely fashion and make appropriate decisions for the rapid completion of pretrial proceedings because of some situations that may arise. In this regard, criminal procedure contains the institute of termination of pretrial investigation until the relevant obstacles to its fulfillment are removed.

In accordance with the new Criminal Procedure Code of Ukraine (hereinafter, the CPC) of 2012, the concealment of a suspect from the investigative authorities to evade criminal responsibility and the inability to establish his/her location are one of the grounds for terminating the investigation (Paragraph 2 of Part 1 of Article 280 of the CPC).

Unfortunately, the new procedural law has not only improved that institute of criminal procedure, but also complicated its practical implementation compared to the CPC of 1960. Now a suspect is a person who has been served a notice of suspicion. But there is no legal procedural form to determine the actions of the subject of investigation if the person does not appear at call on service of the notice of suspicion, and his/her location is unknown. Indeed, the effective Law prescribes that detection can be circulated only as for the suspect (Article 281 of the CPC). There are no answers to other questions related to the detection of a person whose location is unknown.

The issues regarding the institute of termination of criminal proceedings are explored in many works of such domestic and foreign scientists as V. Bykov, L. Bogoslovska, P. Elkind, M. Egorova, E. Zakirova, A. Kochetova, G. Kozhevnykov, I. Kryvonos, A. Larin,

V. Lomovsky, I. Maliutin, V. Navrotska, I. Nalyvaiko, M. Strogovych, O. Tatarov, etc. However, up to now there have been no sustainable approaches to solving both the theoretical and practical issues on the termination of pretrial proceedings due to the absence of a suspect. Those issues have sharpened since the new procedural legislation was adopted.

This research aims at the analysis of scientific works, legal acts and current criminal procedural law novels, as well as the investigative practices regarding certain controversial and problematic aspects of pretrial proceedings termination due to the absence of a person, recognized as a suspect (or in respect of whom enough evidence was collected to do so), at the stage of pretrial investigation in order to make the author's proposals for the possible solutions of the above-mentioned problems.

The CPC of 1960, which operated in Ukraine before the adoption of a new criminal procedure law in 2012, also foresaw the absence (Paragraph 1 of Article 206) of an accused person (now a suspect) as the grounds for the termination of pretrial proceedings. However, at the stage of pretrial investigation, the subjects of criminal proceedings in regards to whom the investigator issued an order to arraign them as accused people and were also ranked among the accused people by lawmakers (articles 131, 133, 138 of the CPC). So, the termination of pretrial proceedings took place regardless of the fact whether an accused person had been served the order to arraign him/her as the accused person or not.

Part 1 of Article 42 of a new Criminal Procedure Code states that the suspect is a person who has been noticed on suspicion in accordance with the procedure prescribed by articles 276-279. Such a notice shall be in written form and served by the investigator or prosecutor (articles 277-278 of the CPC). Therefore, Article 280 of